

УДК 37.016:364

**ЗНАЧЕННЯ “МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ”
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ****Лілія Клос***Національний університет “Львівська політехніка”
вул. Квітнева, 6, 79000, Львів, Україна*

Розглянуто специфіку навчальної дисципліни “Методика викладання соціальної роботи” та головні напрями реформування методики викладання соціальної роботи в контексті викликів часу.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний працівник, методика викладання соціальної роботи, реформування освіти.

Сучасні складні соціально-економічні умови вимагають особливої уваги до питань регулювання правових, економічних відносин індивіда і суспільства, надання кожній людині допомоги і підтримки у вирішенні її проблем, забезпечення соціального захисту кожного члена суспільства. Одним із головних способів реагування суспільства на нову соціальну ситуацію є професійна соціальна робота. Вона покликана відігравати важливу роль у розбудові демократичного, громадянського суспільства в Україні.

На думку фахівців кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету “Львівська політехніка”, магістр соціальної роботи, як професіонал (спеціаліст) вищої кваліфікації, покликаний здійснювати такі основні види діяльності: провадити науковий пошук у сфері соціальної роботи і споріднених із нею наук (у соціальній педагогіці, соціології, соціальній психології, соціальній медицині та ін.); виконувати практичні завдання з надання соціальних послуг і здійснення управлінських функцій у закладах соціальної сфери на високому рівні професійної кваліфікації; брати участь у професійній підготовці майбутніх соціальних робітників, соціальних працівників, соціальних педагогів як викладача професійно-технічних навчальних закладів і вищих закладів освіти II–IV рівнів акредитації. З огляду на це важливою складовою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у Національному університеті “Львівська політехніка” на освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр” є саме “Методика викладання соціальної роботи” [3, с. 3].

Питання професійної підготовки фахівців соціальної сфери знайшло розкриття у працях таких науковців, як А. Й. Капська, І. І. Мигович,

В. А. Поліщук, В. Г. Бочарова, А. Н. Дашкіна, Є. І. Холостова та ін. Окремі аспекти методики викладання навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах відображено в працях С. І. Архангельського, Г. П. Васяновича, І. Д. Зверева, Є. С. Клоса. Публікації В. П. Кіпеня, Ю. М. Крячка, Ю. С. Осадчого, А. В. Суценка, В. А. Яблонського розкривають різноманітність сучасних підходів до процесу реформування освіти України в контексті Болонського процесу. Проте сьогодні бракує досліджень з методики викладання соціальної роботи у вищих навчальних закладах.

Саме цьому питанню присвячена наша публікація. Її мета – визначення специфіки методики викладання соціальної роботи в сучасних умовах. Завдання дослідження – визначити особливості навчальної дисципліни “Методика викладання соціальної роботи” та головні напрями реформування методики викладання соціальної роботи в контексті освітніх викликів часу.

“Методика викладання соціальної роботи”, як навчальна дисципліна магістерської програми підготовки соціальних працівників у Національному університеті “Львівська політехніка”, ставить за мету оволодіння студентами знаннями та вміннями, необхідними для організації процесу вивчення соціально-педагогічних дисциплін у вищих та професійно-технічних закладах освіти, у яких провадиться підготовка за спеціальністю “Соціальна робота”. Головні завдання навчального курсу: підготовка магістрів соціальної роботи до проведення самостійної педагогічної діяльності, передусім викладацької, зі студентами вищих та професійно-технічних закладів освіти, які навчаються за спеціальністю “Соціальна робота”. Для забезпечення реалізації поставлених завдань навчальної програми також передбачене проходження студентами 2-го року (навчання в магістратурі) педагогічної практики у ролі викладачів соціально-педагогічних дисциплін. До цього, у процесі вивчення курсу “Методика викладання соціальної роботи”, студенти здобувають знання із загальної та часткової дидактики; формують розуміння сутності ступеневої системи підготовки фахівців; оволодівають уміннями організувати процес навчання з дисциплін соціально-педагогічного циклу; здобувають знання і формують вміння проводити попередню та безпосередню підготовку до навчальних занять, а також навчаються аналізувати зміст основних документів, які відображають суть професійної підготовки соціальних працівників, структурувати зміст навчальних дисциплін відповідно до навчальних програм; набувають навичок володіння формами, методами, прийомами і засобами навчання та здійснення різних форм і видів контролю знань учнів; формують навички використання критеріїв оцінювання знань та вмінь студентів (учнів), здійснювати педагогічну діагностику й аналізувати її результати; проводити корекцію навчальної діяльності студентів (учнів) і керувати їхньою самостійною

роботою; здійснювати самостійну підготовку до проведення навчальних занять, проводити аналіз та самоаналіз підготовлених навчальних занять.

Вивчення курсу базується на знаннях з таких раніше засвоєних студентами дисциплін, як “Вступ до спеціальності”, “Основи педагогіки та психології”, “Соціальна педагогіка”, “Психологія загальна та особистості”, “Соціальна психологія”. Навчальний курс охоплює лекційні заняття, що є головною формою оволодіння студентів теоретичним матеріалом і служить становленню їхніх фахових світоглядних цінностей та орієнтацій, а також забезпечує їх безпосередню підготовку до проходження педагогічної практики.

У процесі проведення лекцій викладач активно використовує фрагменти інших форм організації навчання та різні методи – фронтальні бесіди, міні-презентації, рольові ігри, інсценізації, диспути, робота з книгою, брейн-стормінг тощо. Навчальний процес відбувається інтерактивно. Навчальною програмою передбачено виконання студентами трьох самостійних індивідуальних завдань. Перше з них полягає у підготовці виступу-повідомлення за темою, що розглядатиметься на занятті. Друге завдання – це опрацювання і оформлення навчальної програми підготовки групи волонтерів до роботи із певною категорією клієнтів соціальних служб. Соціальна тематика, до роботи з якою “готують” волонтерів студенти, – найрізноманітніша. Вона стосується проблем узалежнення, неповносправності, бездомності, насильства, самотності, малозабезпеченості, безробіття, сирітства, бездоглядності, девіантної поведінки, проблем різних вікових груп (людей похилого віку, дітей і молоді, дорослого населення), торгівлі людьми тощо. Третє завдання полягає у підготовці плану-конспекта відкритого заняття (лекційного, семінарського, практичного, лабораторного) для студентів-волонтерів на одну з обраних тем попередньо складеної навчальної програми.

Навчання відбувається на засадах модульно-рейтингової технології. З огляду на це організаційно-змістова структура курсу містить два змістові модулі. Після вивчення першого і другого модулів студенти виконують письмові завдання двох модульних контрольних зрізів (кожне із яких складається з 10 тестів). Кінцевою формою оцінювання знань студентів є іспит. Іспит у в традиційній формі складають студенти, які впродовж навчального семестру не набрали достатньої кількості балів для отримання позитивної оцінки (не менше 51 бала із 100 можливих). Решта студентів отримує екзаменаційну оцінку за сумою балів, набраних під час виконання завдань поточного контролю і контрольних модульних зрізів [3, с. 33–34].

Педагогічна практика, що проводиться на початку другого року навчання в магістратурі за спеціальністю “соціальна робота”, збігається з початком навчального року в більшості загальноосвітніх закладів нашої

країни. Традиційно наші студенти проходять цю практику на базі Львівського професійного ліцею комп'ютерних технологій відповідно до "Договору про співпрацю" (2004). Вибір бази педагогічної практики не був випадковим, оскільки Ліцей готує молодших спеціалістів за інтегрованим фахом "соціальний робітник/молодша медсестра".

Тісна співпраця між кафедрою соціології та соціальної роботи Національного університету "Львівська політехніка" і Львівським професійним ліцеєм комп'ютерних технологій спрямована на оптимізацію процесу підготовки працівників за спеціальністю "соціальна робота" в обох навчальних закладах. Згідно з "Договором про співпрацю", кафедра надає Ліцею методичну допомогу в розробці та узгодженні навчальних планів і програм, створює можливості працівникам Ліцею використовувати навчально-методичну літературу Ресурсного центру кафедри соціології та соціальної роботи, сприяє впровадженню сучасних освітніх технологій підготовки фахівців, зокрема, шляхом обміну досвідом і надання консультацій, залучає викладачів Ліцею до участі в роботі науково-теоретичних і методичних конференцій, що проводяться в Інституті, надає посильну допомогу в створенні та виданні навчально-методичної літератури, необхідної для навчального процесу, здійснює профорієнтаційну та інформаційно-консультаційну роботу серед учнів Ліцею та старших класів загальноосвітніх шкіл і училищ з метою залучення абітурієнтів до вступу в Інститут гуманітарних і соціальних наук.

Водночас Ліцей забезпечує необхідні умови для проходження педагогічної практики студентами магістерської програми спеціальності "соціальна робота", які навчаються в Інституті гуманітарних і соціальних наук. Завжди цікаво і емоційно піднесено відбуваються підсумкові конференції студентів магістерської програми, що завершують педагогічну практику в Ліцеї. На них майбутні магістри соціальної роботи ознайомлюють викладачів і учнів навчального закладу із власними здобутками, що відображають їхню науково-пошукову діяльність, пов'язану із виконанням дипломних робіт і дослідженням найбільш актуальних соціальних проблем сучасного українського суспільства, громади регіону, окремих соціальних груп.

Увесь процес професійної підготовки соціальних працівників, як і фахівців будь-якого профілю, ґрунтується на певних методичних засадах. Правильність їх вибору зумовлює ефективність кінцевого результату. Отже, методику викладання соціальної роботи можна потрактувати як специфіку навчального процесу, спрямованого на професійну підготовку майбутніх соціальних працівників. Методика викладання соціальної роботи є своєрідною "канвою" цілісної картини процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників і повинна брати до уваги вимоги, що належать до так званих "викликів часу". Зокрема, входження України у

світовий освітній простір зумовлює потребу підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних діяти на рівні вимог міжнародних професійних стандартів у галузі соціальної роботи. З огляду на це глибокого вивчення потребує проблема професійної підготовки майбутніх соціальних працівників – студентів спеціальності “соціальна робота” відповідно до сучасних вимог [2, с. 6–8].

Зважаючи на специфіку фаху й особливості сьогочасних суспільних процесів, зокрема, реформування освіти в Україні, вважаємо за доцільне висловити певні загальні зауваги з цього приводу.

Сьогодні зросла увага до особистісної гуманістичної спрямованості підготовки майбутнього соціального працівника, до формування професійно значущих рис особистості. Питання самопізнання, становлення, професійної рефлексії фахівця соціальної сфери, поряд із формуванням професійної компетентності, його придатності й готовності до практичної діяльності як майбутнього соціального працівника, набувають щораз більшого значення.

Незвичайність і специфіка сучасного реформування освіти у тому, що в основі його лежать не ідеологічно-класові, політичні суперечності, а логіка історичного розвитку людини. Відповідно до неї кожна особистість здатна і може всебічно творчо самореалізуватися. Завдання ж сучасної педагогічної науки, яка передусім бере на себе тягар відповідальності щодо реформування освіти, – сприяти максимальній реалізації цієї благородної мети. Загальнонауковий принцип людиноцентризму (дитиноцентризму), що є базисним у теорії особистісно орієнтованого педагогічного процесу, вимагає перебудови всієї системи освіти на засадах гуманістичної традиції педагогіки. Це стосується усіх ланок освітньої структури держави, починаючи з дошкілля і завершуючи вищими навчальними закладами IV рівня акредитації [1, с. 29, 35].

Особистісна орієнтованість, індивідуалізація навчального процесу вимагає застосування прогресивних методів поліпшення навчального процесу, прийняття персоніфікованих рішень із різних його аспектів. Це може стосуватися як зміни (наприклад, зменшення) кількості годин аудиторних занять (для стимулювання студентів до індивідуальних форм навчання), так і переліку та змісту навчальних дисциплін [7, с. 14–15]. Гостро назріла потреба зміни навчальних планів, які б відображали реальні інтереси місцевої громади у регіональній специфіці підготовки соціальних працівників. Університетська спільнота, як репрезентативна група щодо цих потреб, мала би більшою мірою впливати на визначення переліку навчальних дисциплін не лише у тих розділах навчальних планів, що відповідають “варіативним частинам” ОПП. Так вдалося б реалізувати право університету на автономність як одну з ознак вищого навчального закладу, що відповідає вимогам Болонської конвенції, і пришвидшити процес переходу від державного до державно-суспільного управління освітою, про

що неодноразово зазначав у своїх виступах перед науковою громадськістю та пресою міністр освіти і науки І. О. Вакарчук [6].

Традиційна система освіти, як слушно вважає В. Кіпень, створює перешкоди на шляху до формування творчої особистості студента і призводить до декваліфікації, зниження професійного й творчого потенціалу викладача [4–5]. Зважаючи на це, щоб наблизитись до Болонської моделі вищої освіти, доцільно мінімізувати вплив директив і рекомендацій Міністерства освіти і науки вищим навчальним закладам щодо використання конкретних систем (форм) організації навчального процесу. Натомість дати право окремим викладачам, за погодженням з кафедрами, нести виняткову відповідальність за вибір системи організації навчального процесу, котра, безумовно, не може стати “панацеєю”, але сприятиме максимальній адаптації у вивченні окремих курсів [6].

“Європейський стандарт вищої школи”, який, на думку Ю. Осадчого, є стрижнем Болонської системи, дисциплінує студентів і активізує творчі пошуки викладачів. За умови дотримання вимог цього документа викладачам надається більша самостійність у моделюванні навчального процесу, а це, відповідно, зобов’язує їх до постійного самоконтролю, пошуку нових підходів, наукових винаходів і розробок для їх практичного застосування випускниками вищих навчальних закладів у діяльності підприємств, закладів освіти чи соціальних агенцій, незалежно від їхньої організаційно-правової форми та галузевих відмінностей [7, с.13].

Постійно зростає частка вищих навчальних закладів України, які функціонують сьогодні вже у межах європейської системи освіти й науки. Це вимагає ґрунтовного вивчення і творчого використання досвіду передових європейських вищих шкіл, за умови збереження власних національних освітніх традицій. Оскільки Болонський процес не може бути сліпим копіюванням чи навіть звичайним пристосуванням нашої вищої освіти до нових реалій; це своєрідний механізм якісних змін [9].

Беручи до уваги те, що в Україні, яка опинилася в ролі буфера між Сходом і рештою Європи, осідає щоразу більше мігрантів з інших держав із доволі відмінними культурними традиціями і звичаями, це вимагає від нас, громадян України, а особливо від фахівців соціальної сфери, які безпосередньо працюють із цією категорією клієнтів соціальних служб, розуміння самотності й особливостей менталітету кожної нації. Тому в професійній підготовці майбутніх соціальних працівників треба використовувати не лише ресурси етнопедагогіки (без яких вона, безумовно, буде нежиттєздатною). Не обмежуючись монокультурними рамками, спиратися на універсальні, загальнолюдські категорії. Педагогічна діяльність викладача, і як наслідок – студента – майбутнього соціального працівника, полягатиме у визначенні й утвердженні власної позиції, базованої на

прийнятті унікальності кожної людини не залежно від етнічної належності, визнанні її як найвищої цінності. Водночас викладач, а в соціально-педагогічному процесі – соціальний працівник – повинен стати такою цінністю для всіх суб’єктів процесу [8].

Отже, “Методика викладання соціальної роботи” як навчальна дисципліна магістерської програми підготовки соціальних працівників у Національному університеті “Львівська політехніка” уже сьогодні базується на використанні інноваційних педагогічних технологій (інтерактивних методів, індивідуальної орієнтованості, модульно-рейтингової системи навчання). Сучасна методика викладання соціальної роботи потребує адекватних змін у відповідь на освітні виклики: динамічної невідкладної трансформації, спираючись на національні традиції та творче адаптування кращого зарубіжного педагогічного досвіду, взяття до уваги індивідуалізації та гуманістичної спрямованості навчального процесу, базування на потребах і запитках місцевих громад, максимального сприяння реалізації особистого творчого потенціалу всіх учасників цього процесу (як викладачів, так і студентів). З огляду на це, подальшого вивчення, на нашу думку, потребують окремі методики викладання різних дисциплін, що становлять базу професійної підготовки соціальних працівників, а також методики викладання дисциплін спеціалізації в Університеті “Львівська політехніка” за напрямками “Соціальні технології” та “Управління закладами соціальної сфери”.

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Книга друга: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К., 2003.
2. Гайдук Н. М., Клос Л. Є., Ставкова С. Г., Беляєва С. Я. Соціальна робота: практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні “бакалавр”: Навч. посіб. Львів, 2007.
3. Методичні вказівки до вивчення курсів магістерської програми: “Методологія і методика наукового дослідження”, “Зв’язки з громадськістю у соціальній сфері”, “Методика викладання соціальної роботи” (випуск перший), для студентів базового напрямку “Соціологія” спеціальності “Соціальна робота” /Укл. Гайдук Н. М., Климанська Л. Д., Клос Л. Є. Львів, 2007.
4. Кіпень В. П. Нова філософія освіти та моделі діяльності викладачів вузів // <http://www.iai.donetsk.ua/u/iai/dtp/CONF/12/articles/sec2/s2a5.html> станом на 15.07. 2008 06:32:15 GMT.
5. Кіпень В. П. Проблемний стан вищої школи: бачення і оцінки // Вісн. Філософія. Політологія. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. 2000. Вип. 31. С. 34–35.

6. *Крячко Ю. М.* Українська вища освіта потребує серйозного реформування. Міркування і пропозиції у контексті підготовки нової редакції Закону України "Про вищу освіту" // <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/25.html>
7. *Осадчий Ю.* Болонському бути в Україні чи не бути? // Інформаційний вісник АН ВШ України. 2007. № 2. С. 13–18.
8. *Сущенко А. В.* Проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до роботи в умовах полікультурного середовища // http://www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_1_2005/18 станом на 22.09.2008 18:55:08 GMT
9. *Яблонський В. А.* Щодо концепції реформування вищої освіти в Україні // <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Jablonskiy1.htm> станом на 19.09.2008 20:50:23 GMT.

SIGNIFICANCE OF “SOCIAL WORK TEACHING METHODOLOGY” IN PROFESSIONAL TRAINING OF PROSPECTIVE SOCIAL WORKERS

Liliya Klos

*National University “Lviv'ska Politekhnikha”
Kvitneva Str., 6, UA-79000 L'viv, Ukraine*

This article considers the specificity of the education course “Social work teaching methodology”, describes the main reforming tendencies of social work teaching in the context of modern time challenges.

Key words: professional training, social worker, methodology of teaching social work, educational reforming.

ЗНАЧЕНИЕ “МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ” ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

Лилия Клос

*Национальный университет „Львовская политехника”
ул. Квитнева, 62, 79000 Львов, Украина*

Рассмотрена специфика учебной дисциплины “Методики преподавания социальной работы” та основные направления реформирования методики преподавания социальной работы в контексте вызовов времени.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социальный работник, методика преподавания социальной работы, реформирование образования.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008